УЖЫВАННЕ ФІЛАСОФСКАГА ТЭРМІНА «СМЕРЦЬ» У ТВОРЫ ЛУЦЫЯ АННЕЯ СЕНЕКІ «EPISTULAE MORALES AD LUCILIUM»

М. А. Котава

Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт, Мінск, Рэспубліка Беларусь, bsu@bsu.by

Артыкул разглядае ўжыванне аднаго з найбольш выкарастаных Сенекай тэрмінаў - смерць, *mors*. У творы «Epistulae morales ad Lucilium» Сенека гаворыць аб смерці амаль у кожным пісьме, бо лічыць яе неадемнай часткай жыцця і паказвае яе з розных бакоў успрымання.

Ключавыя словы: Сенека; філасофія; філасофская тэрміналогія; смерць.

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ФИЛОСОФСКОГО ТЕРМИНА «СМЕРТЬ» В ПРОИЗВЕДЕНИИ ЛУЦИЯ АННЕЯ СЕНЕКИ «EPISTULAE MORALES AD LUCILIUM»

М. А. Котова

Белорусский государственный университет, Минск, Республика Беларусь, bsu@bsu.by

Статья рассматривает употребление одного из наиболее используемых Сенекой терминов – смерть, mors. В произведении «Epistulae morales ad Lucilium» Сенека говорит о смерти почти в каждом письме, потому что считает ее неотъемлемой частью жизни и показывае ее с разных сторон восприятия.

Ключевыя слова: Сенека; философия; философская терминология; смерть.

Свет філасофскай думкі Сенекі прадстаўлены яго пісьмамі і тэматычна засяроджаны вакол канкрэтнага пытання, ўбірае ў сябе мноства іншых тэм і смыслообразующих катэгорый, звязаных паміж сабой: гэта перш за ўсё катэгорыя свабоды, якая япляется адной з галоўных тэм яго кнігі.

У пісьмах Сэнэкі вызначаецца вялікі шэраг паняццяў этычнай філасофіі. Найбольш ужывальныя з іх свабода, смерць, мудрасць.

Смерць – спыненне жыцця жывой істоты. У філасофскім плане ўсведамленне факту смерці ўяўляе сабой адну з важнейшых адпраўных кропак развіцця самасвядоомасці, асэнсавання чалавекам сваёй індывідуальнасці. Менавіта ўсведамленне канечнасці быцця прымушае чалавека шанаваць кожны момант часу свайго існавання, размяркоўваць час жыцця ў сувязі з тымі жыццёвымі задачамі, якія ён збіраецца

рэалізаваць. Характар жыццёвых задач вызначае як маральныя абавязацельства чалавека ў адносінах да іншых, так і яго патрабавальнасць да самога сябе.

Прызнанне адказнасці чалавека за факт яго ўласнай смерці фармуе задачы пераадолення смерці шляхам звязання сябе з маральнымі абазацельствамі перад іншымі людзьмі і ўпарадкавання ўласнага ладу жыцця. Дадзеныя ідэі маюць шырокае распаўсюджванне не толькі ў розных рэлігіях, але і ў філасофскіх канцэпцыях. У матэрыялістычных канцэпцыях ўзнікаюць складаныя пытанні вызначэння сэнсу жыцця, якія непазбежна сутыкаюцца з фактам спынення існавання. Яны могуць быць вырашаныя праз ідэю самарэалізацыі ў грамадскіх справах і захавання пра сябе добрай памяці. Жаданне раскрыцца перад нашчадкамі, прадставіць свае маральныя справы на іх суд нараджае і спецыфічны жанр філасофскай літаратуры – споведзь. Кнігі-споведзі пісаліся як рэлігійнымі (Аўгусцін), так і свецкімі (Русо) мыслярамі.

Так, Платон меркаваў, што несмяротныя душы трапляюць у палон зямнога існавання з–за таго, што занадта тоўпяцца, спрабуючы заглянуць у вышэйшы занябесны звод. У выніку яны цяжэюць, ламаюць крылы і апускаюцца на зямлю, злучаючыся з целамі.

Менавіта праз гэта мы можам разглядаць «mors» як асобны філасофскі тэрмін.

Смерць – магчыма, галоўная тэма «Epistulae morales ad Lucilium». Сенека кажа нам, як не баяцца яе, як дасягнуць яе мірным шляхам [3, 82.8], і, такім чынам, як не баяцца прыродных з'яў, нават калі яны з'яўляюцца прычынай смерці:

Faciet autem illud firmum adsidua meditatio, si non verba exercueris sed animum, si contra mortem te praeparaveris, adversus quam non exhortabitur nec attollet qui cavillationibus tibi persuadere temptaverit mortem malum non esse.

(«Аднак гэта становіцца ўстойлівым пастаянным разважаннем, калі ты трэніруеш не словы, а розум, калі ты падрыхтаваўся да смерці, супраць якой не будзе ні аднаго, хто б спрабаваў пераканаць цябе зваротнымі разважаннямі, што смерць – не зло»).

А зробіць гэта цвердым узмацненны роздум, калі будзеш практыкаваць не рэчы, але душу, калі супраць смерці падрыхтуешся, хто супраць якой схіліцца не натхніць цябе пустаслоўямі і паспрабуе ўпэўніць, што смерць – не зло.

І ў Сенекі тэма смерці прысутнічае ў многіх лістах, ён падыходзіць да яе з розных бакоў і спрабуе вырашыць невырашальнае, прыводзячы

рацыянальна пераканаўчыя довады. У смерці няма зла, кажа ён, – гэта няўхільны закон прыроды, нам толькі трэба годна прыняць яго:

Incommodum summum est," inquis, minui et deperire et, ut proprie dicam, liquescere. Non enim subito inpulsi ac prostrati sumus; carpimur. Singuli dies aliquid subtrahunt viribus."

(«"Непрыемнасць вялікая, "кажаш ты," заключаецца ў тым, што мы паступова памяншаемся і знікаем, або, як я б сказаў, расталі. Бо мы не былі раптоўна збітыя з ног і паваленыя; нас паступова выгрызаюць. Кожны дзень нешта адбірае ў нас сілы"»).

Ecquis exitus est melior quam in finem suum natura solvente dilabi ? Non quia aliquid mali est ictus et e vita repentinus excessus, sed quia lenis haec est via, subduci.

(«Ці ёсць лепшы зыход, чым раставаць натуральным чынам да свайго канца прыродай? Не таму, што нешта злое дзівіць і няма раптоўнага сыходу з жыцця, а таму што гэта мяккі шлях, каб быць ліквідаваным»).

Tam saepe mors experitur me? Faciat; ego illam diu expertus sum." "Quando?" inquis. Antequam nascerer. Mors est non esse; id quale sit, iam scio. Hoc erit post me, quod ante me fuit. Si quid in hac re tormenti est, necesse est et fuisse, antequam prodiremus in lucem; atqui nullam sensimus tunc vexationem.

(«Ці часта смерць выпрабуе мяне? Хай адчувае; я ўжо даўно яе выпрабаваў.""Калі?"- пытаеш ты. Перш чым я нарадзіўся. Смерць - гэта не-Быццё; якое гэта, я ўжо ведаю. Гэта будзе пасля мяне тое, што было да мяне. Калі нешта страшна ў гэтым, то яно павінна было быць і да нашага з'яўлення на свет; але мы тады не адчулі ніякай пакуты»).

З думкай пра смерць заўсёды звязана інстынктыўнае адчуванне страху, і яно для рымскага стоіка зневажальна, таму што заспевае чалавека знянацку і падпарадкоўвае яго сабе цалкам, адымаючы свабоду разумна думаць і дзейнічаць:

"*Servus est." Hoc illi nocebit? Ostende, quis non sit; alius libidini servit, alius avaritiae, alius ambitioni, omnes timori. Dabo consularem aniculae servientem, dabo ancillulae divitem, ostendam nobilissimos iuvenes mancipia pantomimorum! Nulla servitus turpior est quam voluntaria.*

«Пакажы мне, хто не раб. Адзін у рабстве ў юрлівасці, другі – у скупасці, трэці – у славалюбства, і ўсё — у страху» [3, 47.17].

Такім чынам, у Сенекі смерць іграе галоўную ролю ў «Epistulae morales ad Lucilium», і, менавіта, ва ўсіх творах. *Смерць* з’яўляецца вышэйшым дзеяннем, якое адбудзецца з кожным з людзей у свой час.

Сенека, як сапраўдны стоік, вучыць не баяцца смерці, паважаць сваю свабоду і набываць мудрасць.

Библиографический список

1. *Дворецкий, И. Х.* Латинско-русский словарь: Около 50 000 слов / И.Х. Дворецкий. - 2-е изд. – М.: Русский язык, 1976. – 1096 с.

2. *Лосев, А. Ф.* История античной философии в конспективном изложении, М.: «Мысль», 1989;

3. *Сенека.* Нравственные письма к Луцилию. / Сенека; пер. с лат. С. Ошерова - М.: Художественная литература, 1986.

4. Словарь философских терминов / Под. ред. И. Т. Фроловой, В. Я. Горбачева. - М.: «Международные отношения», 2011. – 496 с.

5. *Vogt. K.* Seneca [Electronic resourse] // Stanford Encyclopedia of Philosophy. – 2007. – Mode of access: https://plato.stanford.edu/entries/seneca. - Date of access: 02.10.2024